

INSTRUMENTALIZEM OBLIKOVANJA EDUKACIJSKIH POLITIK

Andreja Barle Lakota

Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana

Edukacija je vedno spraševanje o preteklosti in prihodnosti

Razprava o vlogi in ciljih edukacije vedno vključuje razmislek o preteklosti, sedanjosti in še posebej o prihodnosti, saj je njeno temeljno poslanstvo posredovati znanja preteklih generacij in usposobiti posameznika za življenje v sedanjosti in prihodnosti. Eno od večnih vprašanj, s katerim se ukvarja prav vsaka družba, je, *kaj je tisto, kar je vredno, kar je pomembno* za prihodnje generacije. Uspešno uresničevanje te vloge se je zdelo v preteklosti mnogo lažje kot danes.

Spraševanje o tem, kaj naj bo *dediščina in hkrati popotnica mlajšim generacijam*, je ujeto tudi v razmišljanje o značilnostih sodobne družbe. Kakšna naj bo torej dediščina in popotnica mlajšim generacijam, ki jim želimo dati čim boljše doto za življenje? In kakšna je vloga šole v tem kontekstu? Kako s poznavanjem in spoštovanjem tega, *kar je bilo*, z vedenjem tega, *kar je*, in predvsem tudi z vizijo, *kako bo*, oblikovati občutljivo področje vzgoje in izobraževanja? Vsaka politika edukacije je namreč konkreten odgovor na vse tri navedene dimenzije.

Edukacija postaja vse bolj pomembno področje politike, *saj lahko pripomore k boljšemu razumevanju in spodbujanju gospodarske rasti ter izboljšanju socialne kohezije in zmanjševanju družbenih neenakosti ter s tem k večji družbeni blaginji*. Ker pa je edukacija v družbi znanja čedalje pomembnejša, se srečuje z različnimi izzivi. Te lahko razvrstimo med širše družbene, politične in gospodarske izzive ter izzive, za katere se šteje, da izvirajo iz izobraževalnih sistemov. Spopadanje s temi izzivi ni niti najmanj enostavno.

Širši družbeni, politični in gospodarski izzivi

Eden od pomembnih zunanjih izzivov je globalizacija, ki pomembno vpliva na spremenjene načine delovanja družbenih struktur in inštitucij. Globalizacija vpliva na strukturo delovnih mest, selitev in na izjemno hitro zmanjševanje števila delovnih mest za nizko usposobljeno delovno silo. Hkrati je mogoče v sodobni družbi že zaznati intenzivne migracijske tokove, ki se bodo pod vplivom globalizacije še povečali. Ne nazadnje ni mogoče zanemariti niti sprememb, ki se napovedujejo na področju rabe energije, naravnih virov ter podnebnih sprememb. Zdi se, da bodo ravno zadnji navedeni procesi odločilno vplivali na gospodarske in tudi druge procese sodobnih družb.

Že sedaj je v državah Evropske unije dve tretjini vseh zaposlitev na področju storitvenih dejavnosti. Od tega je kar 40 % zaposlenih na področjih posredovanja in ustvarjanja novega znanja. Strukturna razmerja se izredno hitro spreminjajo. Samo v štirih letih (2000–2004) se je za 1,7 % zmanjšalo število delovnih mest v državah EU v klasični industriji, za 1,1 % na področju kmetijstva, za 8 % pa se je povečalo število delovnih mest v storitveni dejavnosti. Skoraj polovica zaposlitev je že sedaj vezanih na zahteve po visoko strokovno usposobljeni delovni sili. Veliko pomanjkanje je zlasti na tehnoloških področjih. V nekaj letih bo na zahteve po visoko strokovno usposobljeni delovni sili vezanih kar dve tretjini delovnih mest. Praktično ne bo več zaposlitev za neusposobljeno ali nizko usposobljeno delovno silo. Že sedaj se število teh delovnih mest izjemno hitro zmanjšuje, zato je vse bolj pereč problem neusposobljene delovne sile, ki izgubi delo v srednjih letih oziroma v sredini svoje delovne dobe (Carvalho, 2007).

Soočamo se z vprašanjem ne dovolj usposobljene že zaposlene delovne sile, saj je eden od treh zaposlenih neusposobljen ali ne dovolj usposobljen, eden od šestih šolajočih zapusti šolo, preden jo konča. Spremembe na področju gospodarskih dejavnosti bodo izjemne. Vse več dejavnosti se bo vezalo na področje ustvarjanja novega znanja ter na razvoj na področju storitvenih dejavnosti.

Nič manj pomembne niso spremembe na področju demografije. Življenjska doba se izrazito podaljšuje. Hkrati se v obdobju od 55 do 64 leta v povprečju upokoji 40 % moških in 60 % žensk. Število upokojencev bo preveliko, da bi država lahko vsem zagotavljala primerne pokojnine. Raziskovalci pričakujejo, da bo vsak šesti upokojenec izpostavljen robu revščine. Na podlagi analiz ocenjujejo, da bo revščini izpostavljen tudi vsak peti otrok zato, ker bo živel v družinah nezaposlenih staršev, pa tudi zato, ker

se povečuje število enostarševskih družin, kjer je dohodek na posameznega družinskega člana v povprečju precej nižji.

Ob prednostih, ki jih prinaša globalizacija, bo treba tudi v okviru edukacijske politike najti odgovore na naslednje izzive:

- kako dvigniti izobrazbeno raven prebivalstva in usposobljenost delovne sile,
- kako preseči težave, ki jih povzroča demografska slika (staranje populacije),
- kako oblikovati ustrezno inkluzivno politiko za imigrante ter predvsem,
- kako preseči socialno polarizacijo – povečevanje neenakosti in revščine (pri določenih delih prebivalstva), zmanjšanje socialne mobilnosti in, za Evropo visoko, stopnjo otroške revščine.

Ob že navedenih procesih velja opozoriti vsaj še na eno področje, ki je pomembno za področje edukacije, in sicer na izjemno hitrost *kopičenja novega znanja*, kjer pa se zdi, da Evropa vse bolj zaostaja in čuti vse večji primanjkljaj v primerjavi z ZDA, Japonsko ali drugimi hitro rastočimi ekonomijami, predvsem na področju prenosa novega znanja v uporabo, v tehnologijo. Zdi se, da zato obstaja skrb, da bo zaradi večjih investicij in boljših možnosti za poklicni razvoj prišlo do bega raziskovalcev iz Evrope. Obstaja veliko vprašanje, kakšne so možnosti za načrtno ciljanje raziskav in ustrezno akumulacijo vlaganj na področje raziskovanja in za spodbujanje ustvarjalnih potencialov mladih Evropejcev. To vprašanje je še pomembnejše, ker se zdi, da bo družba prihodnosti temeljila ravno na ustvarjalnosti in sposobnosti ustvarjanja in uporabe novega znanja.

Družba prihodnosti – družba refleksije, trajnostnega razvoja?

Že Niels Bohr je poudaril, da so vse napovedi tvegane, še posebej napovedi o prihodnosti. Kljub tveganju je morda že zaznati temeljne dimenzije, ki bodo vplivale tudi na oblikovanje edukacijske politike. Zamislimo si, da bo evropska družba prihodnosti *postmaterialna* družba. Gre torej za družbo, ki ustvarja družbeno bogastvo predvsem s trgovanjem z idejami, ustvarjalnostjo, novim znanjem, z informacijami. Gre torej za družbo, ki se *iz industrijske* družbe spreminja v postmaterialno, kjer je pomembno trgovanje z informacijami in kjer je pomembno *več in bolj kakovostno*,

vse bolj *različno in narejeno na različne načine, vse bolj prilagojeno posamezniku*.

Gre torej za družbo, kjer bo *realnost* še bolj kompleksna (hiperrealnosti), kjer bo še bolj aktualno vprašanje »uhajanja realnosti« in kjer bodo vprašanja razumevanja in odgovornega ravnanja do sebe, naravnega in družbenega sveta še aktualnejša. Prav zato bi morda lahko družbo prihodnosti poimenovali tudi družba nenehne refleksije. Družbo, ki bo, če se bo želela razvijati, morala presojeti svoja dejanja z vidika *trajnostnega razvoja* – torej z zavedanjem, da je družbeni razvoj vedno del preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, zato moramo biti odgovorni ne samo do sedanjih, temveč tudi prihodnjih generacij. Zdi se, da se bodo rekonceptualizirale nekatere *temeljne bivanjske kategorije*, kot so npr. kategorije *prostora in časa, opredelitev življenja*.

Postmaterialno družbo naj bi močno zaznamoval razvoj *informacijske tehnologije*, ki naj bi še temeljiteje spremenila način življenja. Vplivala naj bi na organizacijo delovnega okolja, na oblikovanje našega mišljenja, na način spoznavanja sveta. *Moč računalnikov v osebni uporabi* že danes močno *presega zmogljivost*, kakršno so imeli računalniki velikih podjetij. Sodobna tehnologija že sedaj (vsaj na videz) omogoča dostopnost do informacij, virov znanja, kakršno si še pred desetletji nismo mogli zamisliti. Toda hkrati s tem se zastruje vprašanje *dostopnosti do uporabe ter usposobljenosti* za uporabo sodobne tehnologije, pa tudi vprašanje usposobljenosti za kritično presojo in osmišljanje informacij.

Že v današnjem svetu se soočamo s tem, v svetu prihodnosti pa nas čaka še *večja dinamika kopičenja znanja*. Čas med odkritjem in neposredno uporabo se *obetavno* zmanjšuje, dvig produktivnosti je v primerjavi s stoletji poprej približno tak, kot če bi se vsako leto zgodila industrijska revolucija. Eksponentna rast ter kopičenje znanja sta začela *proizvajati paradokse, na katere se razmišljanje mora odzvati, pa tudi etične dileme in socialne probleme*.

Zdi se, da bodo številne spremembe vse bolj zaostrovale vprašanja enakopravnosti, socialne pravičnosti, demokracije. In to ne le zaradi tehnoloških vplivov. Demografska slika sodobne družbe že opozarja na starajočo se populacijo, kar bo vplivalo na trg delovne sile, na migracijske tokove, pa tudi na vprašanja, povezana s sožitjem med generacijami. Starajoča se populacija bo zagotovo vplivala na rekonceptualizacijo javnih uslug ter spremenjene življenjske sloge.

Vpliv navedenih procesov na področje edukacije

Množično šolanje je danes soočeno s številnimi izzivi. Kriza šole naj bi se izražala v protislovnosti med obveznostjo in podaljševanjem šolanja ter nezmožnostjo šole, da uresniči številne družbene naloge. Zdi se, da so naloge, ki naj bi jih šola opravila, ujete v številna protislovja, ki se kažejo tudi v vse večjem in globljem prepadu med demokratičnimi, univerzalnimi cilji množičnega šolanja ter vse večjim številom osipnikov, ki predčasno zapuščajo šolo.

V sodobnih družbah se vprašanje navezanosti med družbenim okoljem in šolo (ter na temelju tega legitimacije pedagoškega dela) vse bolj zaostruje. Mlajše generacije preprosto drugače razumejo temeljne bivanjske kategorije. Lahko bi rekli, da v sodobnem svetu, ki prinaša revolucijo pomenov, *soglasja o tem, kaj učenci potrebujejo, ni več*. Ne vemo, kakšna znanja bodo potrebovali, ni avtoritativnega, stabilnega in skupnega korpusa znanja in vrednot. Zato je temeljni problem moderne šole, kako oblikovati kurikulum v spreminjajočih se družbenih procesih, v času vzporednih svetov, v spremenjenih pogojih učenja (Kress, 2006). Problem je torej že, kako oblikovati kurikulum za sedanjo družbo, kaj šele za družbo prihodnosti, ki je ne poznamo.

Šola je v preteklosti poznala potrebe učencev, kurikulum pa je bil neke vrste obljuba in zagotovilo, da bodo učenci z usvojenim znanjem lahko tudi nekaj dosegli (da bodo to znanje potrebovali, da bodo to znanje lahko uporabljali kot orodje). Usvajanje znanja je bilo jasno določeno, sistematično nadgrajevano. *Danes že pogled na spletno stran dokazuje, da je vstopov v neko znanje lahko zelo veliko*. Odgovornost za oblikovanje znanja pripada učencu (katera vedenja bo pridobil, po kakšnem zaporedju). Razlika med načinom usvajanja nekoč in danes je torej bistvena. Včasih je šola lahko posredovala znanje kot orodje, danes lahko posreduje vedenje o tem, kako informacije povezati v znanje, ki bo lahko uporabno orodje.

Spremembe zahtevajo vnovične *premisleke tako o konceptih usvajanja kot posredovanja znanja, o načinih vrednotenja znanja*. Zagotovo bodo novi koncepti usvajanja in posredovanja znanja zahtevali tudi spremembe v *organizaciji šole, spremembo odnosov avtoritete in moči, avtonomije in odgovornosti*. Pedagoški procesi preprosto ne bodo mogli več potekati na osnovi podrejanja razuma verovanju. Zdi se, da bodo morali premisleki o novih konceptih usvajanja in posredovanja znanja vključevati tudi del utopične dimenzije, ker je, kot pravi (Halpin, 2006), svet brez

vizije, brez utopije preveč instrumentalen, je samo realizem, mrtvilo, ki te umori, zato je nujno zagotoviti prostor za *imaginacijo*.

Spremenjena vloga znanja vpliva na spremembe tudi v pojmovanju in načinu umeščanja šolskega znanja v kurikule. Poudarjanje uporabnega znanja je do neke mere zagotovo smiselno. Problematična pa tovrstna stališča postanejo tisti trenutek, ko jih interpretiramo tako, da v šolskem kurikulu ne sme biti ničesar, kar ni neposredno »uporabno«. Znanje se tako v sodobnem času vse prepogosto znajde v položaju, da se lahko legitimira le s tem, da je ali da postane *instrumentalno znanje*, in se ob tem pozablja, da kompleksnih ciljev edukacije pač ni mogoče reducirati samo na instrumentalnost, ne da bi jo ogrozili v temeljih (Young, Muller 2007). Izobrazba po svoji naravi ni le *funkcionalna moč*, ampak je moč analitičnega (tj. kritičnega) *prepoznavanja in preseganja*.

Razmišljanje o tem, katero znanje bi bilo treba razvijati v šolah, kaže, da še vedno ne sprejemamo vseživljenjskega učenja kot imperativa sodobne družbe. Ob vsej kompleksnosti in dinamiki družbenih procesov, hitrosti ustvarjanja novega znanja preprosto ni mogoče zapreti v ozko obdobje šolanja.

Edukacija mora postati integralni del številnih družbenih procesov in področij, na ravni posameznika pa slog življenja. Ravno tu se zdi, da je ključ problema. Šolanje in področje edukacije je soočeno s številnimi nerazrešljivimi protislovji ravno zato, ker se lahko vse manj vprašanj rešuje samo znotraj sebe (v okviru področja edukacije ali šole). Pred nami je zato pomembna naloga, da iščemo mehanizme za reševanje nakopičenih vprašanj širše, sicer se nam bo zgodilo, da bo prihodnost tu – težava bo le ta, da bo neenakomerno distribuirana (po družbenih področjih, med različnimi družbami, med družbenimi skupinami).

Najboljši način za napovedovanje prihodnosti je, da jo ustvarimo sami

Širši družbeni procesi (znanje kot produkcijski dejavnik, demografska vprašanja) in intenzivnost ustvarjanja novega znanja nakazujejo, da je ključ za reševanje temeljnih razvojnih vprašanj prav področje edukacije. Hkrati pa je že sedaj več kot očitno, da reševanje številnih vprašanj samo v okviru področja edukacije ni učinkovito. V kolikor področje edukacije samo išče in izumlja rešitve, ne da bi bile te vpete v številne druge sektorje, se zdi, kot da so rešitve umetne, da so *make up* za stare koncepte.

Drugo pomembno vprašanje pa je, kaj je tisto, kar bi lahko delovalo kot pospeševalec razvoja. Kaj je tisto, kar daje dinamizem in spodbudi *spremembo paradigme*? Odgovor na to vprašanje je treba poiskati v temeljnih značilnostih družbe prihodnosti, saj je področje edukacije zagotovo poklicano, da ne razmišlja samo in predvsem o sedanjosti. Zdi se, da je odgovor že star in preizkušen – *ustvarjalnost in inovacije*. Vendar ne kot cilj sam po sebi, temveč kot *orodje, strategija za doseganje ciljev*, ki so področja edukacije, in sicer: družbena blaginja zaradi *boljšega razumevanja in spodbujanja gospodarske rasti ter večje socialne kohezije in manjših družbenih neenakosti*.

Razvijanje ustvarjalnosti in inovativnosti naj bi bilo za družbo prihodnosti še toliko pomembnejše tako na ravni družbenega razvoja kot načina za reševanje širših družbenih vprašanj kot tudi na ravni posameznika.

Postavljanje *ustvarjalnosti in inovativnosti v središče kot temeljne strategije razvoja* pomeni spremembo delovanja na nekaterih ključnih področjih. Eno najpomembnejših je, kako doseči sinergijo različnih akterjev, denarja, potenciala.

Zdi se, da je v sodobni družbi morda najprimerneje pustiti možnost delovanja zelo različnih entitet, vendar jih znati učinkovito *povezati v mreže*. Mreženje je lahko ena najučinkovitejših strategij, vendar je treba tudi za tako delovanje ustvariti pogoje. Pri ustvarjanju temeljnih pogojev za delovanje mrež bi morala sodelovati država. To pa zahteva, tudi od države, spremenjeno *polje, področje in način delovanja*. Vzpostaviti bi bilo treba možnosti mreženja na različnih področjih in ravneh. Ena zelo pomembnih področij je mreža znanstvenih in raziskovalnih institucij. Oblikovati je treba ustrezne mehanizme, s katerimi bi lahko v okviru EU podprli posebej *zahtevne razvojno-raziskovalne projekte*, ki so morda prezahtevni, da bi jih lahko oblikovali na ravni države. Podpora takim mrežam bi morala temeljiti na temeljnih strateških usmeritvah EU.

Mreže bi morali razvijati tudi v smislu povezovanja različnih ravni, izvajalcev med področji. V tem smislu bi bilo treba z različnimi mehanizmi podpreti sodelovanje fakultet in šol (tako na ravni razvoja didaktike, ustreznih materialov kot tudi vključevanja učiteljev v različne razvojne projekte). Oblikovanje mrež z različnimi akterji bi zagotovo lahko pripomoglo tudi k novemu ustvarjalnemu naboju. Fakultete in šole bi morale sodelovati tudi na področju hitrejšega odzivanja na konceptualne premike, ki se dogajajo v posamezni znanosti ali na posameznih znanstvenih področjih. Sodelovati bi morali pri izboru konceptualnih artefaktov, ki so pomembni za družbo prihodnosti ter pri »prevajanju« teh v šolski jezik.

V prihodnje bo treba več pozornosti nameniti *razvijanju instrumentov, ukrepov*, ki jih lahko izvajajo različne ravni oblasti (država, lokalne skupnosti), in načinu vodenja institucij (menedžment). Pri tem je še posebej pomembno nadaljevati in okrepiti prizadevanja EU za t. i. politiko na podlagi podatkov in za spodbujanje mednarodno primerjalnih raziskav na tem področju. Okrepiti je treba tudi možnosti primerjave dobrih praks, okrepiti mobilnost. Država *mora prevzeti torej drugačno vlogo, kot jo je prevzemala v času uveljavljanja množičnega šolanja, in spremeniti področje delovanja*.

Edukacijska politika ne more reševati številnih vprašanj in učinkovito opravljati nalog, ne da bi bila tesneje *vpeta v različne sektorje*. Tako ni mogoče pričakovati, da bo koncept vseživljenjskega učenja *zaživel*, če ob tem ne sodelujeta sektorja za delo in socialno politiko. Samo medsebojno *zaupanje in učinkovito skupno delovanje* lahko rešujeta vprašanja, povezana z družbeno neenakostjo. Izvajanje programov za npr. deprivilegirane skupine se pogosto izkaže za neučinkovito, če je izvajano samo v okviru edukacije, nepovezano z drugimi ukrepi države, lokalne oblasti.

Verjetno bo treba rekonceptualizirati tudi nekatere kategorije v okviru edukacije, ki so se zdele večne, kot npr. organizacijski principi formalnega izobraževanja, vloga formalnega izobraževanja v odnosu do drugih oblik izobraževanja, razumevanje učenja in poučevanja, vloge učitelja ipd. Poiskati je treba ustvarjalne in *inovativne načine vodenja šol*, vodenja izobraževalnih karier, zagotoviti več mednarodnega sodelovanja učiteljev. Zagotoviti je treba mehanizme ne samo za ustvarjalno usvajanje in posredovanje novega znanja, temveč za *spodbujanje ustvarjalnega mišljenja* in inovativnega delovanja. IKT je treba umestiti kot enega od temeljnih principov usvajanja novega znanja, ne kot umeten dodatek, možno popostritev pedagoškega dela.

Ob vse večji različnosti, s katero se in se bomo v prihodnosti soočali še bolj, se zdi, da je nujno posebno pozornost nameniti vprašanju *vklučenosti, možnostim in priložnostim* za različne družbene skupine, posameznike. Edukacijska politika mora ravno zaradi ključnega pomena, ki ga znanje v sodobnih družbah ima, zagotavljati največjo možno mero vključenosti, ki pa jo lahko doseže z uvajanjem inovativnih metod dela, predvsem pa s spodbujanjem sodelovanja, vključenosti učencev v proces. Zdi se, da je priznavanje enkratnosti in neponovljivosti posameznika ter različnosti družbenih skupin v okviru edukacijskega sistema mogoče uredničevati le prek mehanizmov za spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti. Ustvarjalnost je namreč ena od *temeljnih značilnosti človeškosti*. V

kolikor pedagoški proces ne zagotovi razvoja temeljnih struktur človeškosti, potem ni mogoče računati na mobilizacijo potencialov. Samo v tako zasnovanih pedagoških strategijah so lahko učenci subjekt pedagoškega procesa. Edukacijska politika je zato dolžna spodbujati mehanizme in instrumente, s katerimi bo *opolnomočila šole* za izvajanje teh nalog in za razvijanje ustreznih *kompetenc*.

Družba prihodnosti bo zato morala razviti zelo različne mehanizme, oblike in poti za ustvarjanje in posredovanje znanja, vendar hkrati ustvarjati pogoje za *oblikovanje mrež med zelo različnimi akterji posredovanja in ustvarjanja znanja*. Tradicionalno povezovanje med istovrstnimi inštitucijami (npr. samo inštituti ali samo podjetji, samo med šolami) bo moralo preiti v fazo, ko bodo v mreže vključene inštitucije z doslej povsem ločenimi odgovornostmi in področji delovanja. Inštituti so bili tisti, ki so ustvarjali novo znanje, gospodarstvo je bilo odgovorno za materializacijo tega znanja, šole pa za prenos znanja. Ustvarjanje mrež mora zagotoviti akumulacijo človeškega in drugih oblik kapitala ne le na nacionalnih ravneh.

Odpiranje zelo različnih poti in možnosti za usvajanje novega znanja zahteva oblikovanje transparentnih mehanizmov, s pomočjo katerih posameznik oblikuje svojo izobrazbeno pot. Različne oblike in poti izobraževanja morajo postati *enotna edukacijska mreža*, v okviru katere posameznik nadgrajuje svojo edukacijsko pot. Ta mreža bo morala v večji meri kot doslej vključevati tudi oblike samoizobraževanja. V okviru edukacijske mreže ima formalno izobraževanje še vedno posebno mesto – predstavlja hrbtenico edukacijske poti, saj mora ustvarjati pogoje za vse druge oblike učenja. Hkrati pa ne sme in ne more predstavljati edinega mehanizma, na katerega so vse ostale druge možnosti prilepljene kot umetni dodatek.

Obdobja izobraževanja in zaposlenosti so lahko ločena le določen čas. Zdi se, da se bosta v družbi prihodnosti izobraževanje in zaposlitev še bolj prepletala. Prav zato bo treba zagotoviti organizacijske oblike, ki bodo tako prepletanje omogočale. Ločevanje ali celo izključevanje obdobja zaposlenosti in izobraževanja v odrasli dobi ljudi ne bo mogoče.

Prožnost in odprtost še bolj kot tradicionalne oblike organiziranosti določenega področja odpira *vprašanje socialne pravičnosti*. Zdi se, da lahko fleksibilnost in odprtost organizacijskih oblik povečuje nevarnost za večanje socialnih razlik. Prav zato bo morala tudi družba prihodnosti posebno pozornost nameniti vprašanju zagotavljanja socialne pravičnosti. Paradoksalno ob tem je, da se z večjo odprtostjo in povečevanjem različnih možnosti lahko depriviligiranost določenih skupin celo povečuje. Krepitev demokratičnih odnosov, demokratične pedagogike v šoli bo

zato pomemben element zagotavljanja družbene enakosti in pravičnosti. Samo demokratična šola bo ohranjala motivacijo učencev za sodelovanje v šoli, za usvajanje novega znanja.

Šola bo morala zagotavljati predvsem možnosti za razvoj tistih kompetenc, ki odločilno vplivajo na možnosti za nadaljnje izobraževanje. Ob tem se zdi, da je v navajanju ključnih kompetenc premalo pozornosti namenjeno *prav ustvarjalnosti in inovativnosti* (kompetenca učiti se učiti preveč poudari vlogo udeleženca izobraževanja le kot receptorja že vnaprej določenega znanja), še posebej, če bo družba prihodnosti temeljila na ustvarjanju novih idej. Razvoj ustvarjalnosti in inovativnosti zahteva odprte strukture, demokratične odnose v šoli, zahteva nenehno preizpraševanje in odprtost. Prav zato je izmenjava izkušenj, primerov dobre prakse, idej in sodelovanja učiteljev in učencev različnih kultur izjemno pomembna. Naveden cilj je mogoče doseči že s pomočjo IKT. Univerzalna refleksija, odprtost šole, ki lahko prinaša svež veter, bo morala postati naravna potreba šole, inštitutov, gospodarstva.

Področje *delovanja države se bo v družbi*, katere značilnost niso trdne družbene strukture, nujno spremenilo. Zagotavljati bo morala transparentnost postopkov in poti za npr. pridobivanje izobrazbe, zagotavljati možnosti za ustvarjanje mrež, zagotavljati možnosti za izvajanje ključnih projektov (kar pomeni, da bo morala jasno opredeliti samo temeljne strateške usmeritve) in predvsem razviti mehanizme, s katerimi bo zagotavljala pravičnost in enakost priložnosti (Dale, 2007).

V okviru EU so razviti že številni mehanizmi in instrumenti, ki zagotavljajo možnosti za uresničenje vseh navedenih ciljev. Še posebej zato, ker omogočajo, da jih države same vgradijo v nacionalne sisteme. Morda bi veljalo v prihodnosti še več pozornosti nameniti različnim oblikam ustvarjanja mrež, povezovanja ne samo istovrstnih inštitucij, temveč povezovanja ustanov, ki so bile tradicionalno deljene v tiste, ki oblikujejo novo znanje (inštituti), in v tiste, ki ga materializirajo (gospodarstvo), oziroma tiste, ki ga posredujejo (šole).

Kljub odprtosti in fleksibilnosti družbenih struktur, ki jih lahko pričakujemo v družbi prihodnosti, ima šola posebno mesto v mreži edukacijskih poti.

Izzivi sodobne družbe in družbe prihodnosti bodo zagotovo zahtevali veliko angažiranost človeškega potenciala, kjer ne bosta zadoščala samo znanje in usposobljenost, temveč tudi predanost in zavezanost skupnim ciljem. Strategije so ravno zato pomembni dokumenti, ki v kompleksni družbi usmerjajo naše delovanje. Vendar pa mora vsaka strategija vključe-

vati tudi utopijo. Potrebujemo pa utopijo – obzorje, ki se premakne ravno za dva koraka naprej, ko se mu približamo na dva koraka. Utopija nam pomaga hoditi, nas uči. Utopija je simbolna prezentacija časa predelane-ga s fikcijo. Ne gre za odraz popolne (neizbežne) prihodnosti, temveč za odraz mogočih alternativ.

Namesto zaključka: Problemov ne moremo rešiti, če med njihovim reševanjem razmišljamo enako kot takrat, ko smo jih ustvarili

Področji edukacije in raziskovanja bosta v družbi prihodnosti odločilno vplivali na razvoj posameznika in družbe, zato morata biti center načrtovanja politik tudi na drugih področjih življenja. Ne moreta biti samo eden od sektorjev. To pa zahteva tudi, da se področji odpreta. Če predstavljata edukacija in raziskovanje središče razvoja družbe, pomembnih vprašanj ni mogoče *reševati le znotraj okvirov teh področij*.

Prihodnost bo verjetno prinesla še *večjo diverzifikacijo in fleksibilnost* in s tem tudi večjo kompleksnost edukacije. Eden od pomembnih izzivov družbe prihodnosti zato bo, kako zagotoviti dostopnost in udeležbo v različnih oblikah izobraževanja (eno od takih vprašanj se že kaže na področju VŽU, kjer podatki kažejo, da se naprej izobražujejo predvsem tisti, ki že imajo razmeroma visoko izobrazbo).

Pomembno je krepiti povezanost področja edukacije, raziskovanja in inovacij. Ta trikotnik naj bi celo predstavljal srce razvoja družbe prihodnosti – toda brez vključevanja mehanizmov, *ki bodo zagotavljali možnost vključevanja v ta trikotnik* (socialnih mehanizmov, zagotavljanja dostopnosti do vseh oblik izobraževanja), se lahko zgodi, da bo prinesel izključevanje velikega dela potencialov. Zdi se, da je samo s povezovanjem in skupnim učinkovanjem različnih družbenih področij mogoče doseči učinkovitost in pravičnost. Postavljanje edukacije in raziskovanja v središče razvoja zaostruje nujnost povezovanja in skupnega učinkovanja različnih sektorjev. Prav zato ni mogoče govoriti o trikotniku, ker preveč poudarja zaprtost znotraj samo posameznih področij. Morda bi bilo bolje govoriti o koncentričnem krogu, ki se lahko širi, ali o mreži. Zdi se, da dinamizem družbe prihodnosti ne bo več dopuščal grajenja univerzumov specialistov, temveč bo moral najti ravnotežje med odprtostjo in jasno ciljno usmerjenostjo.

Cilji *kakovost, dostopnost, odprtost* dobivajo v družbi prihodnosti povsem nove oblike, nove vsebine. *Oblike neenakosti bodo mnogo bolj*

prikrite, zato bo treba oblikovati bolj subtilne mehanizme za njihovo odkrivanje in doseganje teh ciljev.

Indikatorji razvoja edukacije bodo morali biti ravno zaradi kompleksnosti družbe prihodnosti določeni bolj kvalitativno. Če bo družba prihodnosti temeljila na ustvarjalnosti in inovativnosti, ali je mogoče pričakovati, da bo temu sledilo tudi določanje ciljev na področju edukacije? Je mogoče verjeti, da bo eden od kazalnikov *merjenja kakovosti edukacije* tudi spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti?

Tudi z vidika pravičnosti bo še naprej pomembno, da ima formalno izobraževanje značaj središčne osi. Vendar pa je več kot očitno, da z ohranjanjem klasičnih, tradicionalnih načinov dela prispeva le k utrjevanju družbene neenakosti. Nujno je krepiti *razvoj didaktike, ki bo ustrezala izzivom* prihodnosti (prenos iz znanstvenega jezika v šolski jezik) ter *demokratizirati šolsko prakso* (npr. z razvijanjem etike udeleženiosti, krepitvijo moči udeležencev pedagoškega procesa).

Dostopnost in možnost uporabe različnih virov znanja lahko celo v večji meri prispevata k *potenciranju neenakosti* kot formalno izobraževanje. Prav zato bo v družbi prihodnosti nujno razviti ukrepe in mehanizme, ki bodo zagotavljali priložnosti različnim družbenim skupinam.

Šola v družbi prihodnosti *ne more uspešno uresničevati svojih funkcij (tudi na področju odpravljanja družbene neenakosti, multikulturalizma), v kolikor ostaja samo prostor za posredovanje znanja in ne tudi prostor za ustvarjanje novega znanja. Ustvarjalnost in inovacije* so perspektiva prihodnje družbe. Sistem edukacije mora uveljaviti pedagoške principe in organizacijske oblike dela, s katerimi bosta spodbujanje ustvarjalnosti in *razvoj kompetenc* umeščena v središče edukacijskega dela. Samo tako lahko šola doseže motiviranost in zavzetost učencev za usvajanje novega znanja.

Zdi se torej, da stare oblike edukacije dobivajo nove vsebine, neskončnost oblik in možnosti, hitrost, s katero nova znanja postajajo del našega vsakdanjega sveta, pa so le pojavne oblike neke nove paradigme, povsem drugačnega videnja sveta, ki zahteva rekonceptualiziranje teh na videz že znanih oblik.

Literatura

- Carvalho, M. G. (2007). The Contribution of Education and Training to Social Inclusion and Social Integration. Symposium on the Future Perspectives of European Education and Training for Growth, Jobs and Social Cohesion. Brussels: 19 June 2007.
- Dale, R. (2007). Globalisation and the Rescaling of Educational Governance: A Case of Sociological Ectopia. V Torres, C. A. in Teodoro, A. (2007): *Critique and Utopia*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Halpin, D. (2006). Understanding Curriculum as Utopian Texts. V Moore, A. (ur.), *Schooling, Society and Curriculum*. London: Routledge.
- Hartley, D. (2006). The Instrumentalization of the Expressive in Education. V Moore, A. (ur.), *Schooling, Society and Curriculum*. London: Routledge.
- Kress, G. (2006). Learning and Curriculum: Agency, Ethics and Aesthetics in an Era of Instability. V: Moore, A. (ur.), *Schooling, Society and Curriculum*. London: Routledge.
- Moore, A. (ur.) (2006). *Schooling, Society and Curriculum*. London: Routledge.
- Muller, J. (2000). *Reclaiming Knowledge: Social Theory, Curriculum and Education Policy*. London: RoutledgeFalmer.
- Torres, C. A. in Teodoro, A. (2007): *Critique and Utopia*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Young, M.F.D., Muller, J. (2007). Truth and Truthfulness in the Sociology of Educational Knowledge, *Theory and Research in Education*, vol. 5, 2, str. 143–153.